

אוניברסיטת בר-אילן

פיתוח הכוונה עצמית במצבי קונפליקט אצל פרחי הוראה :
תרומתה של התנסות סימולטיבית

שיר דגמי

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון באופן ישיר את השפעת ההתערבות הסימולטיבית על התפתחות ההכוונה העצמית בלמידה "Self-Regulated Learning" (Cerezo, et al, 2020) של פרחי הוראה. המחקר נערך במערך של לפני-אחרי וכלל בדיקת השפעה של תכנית התערבות הכוללת הכנה תיאורטית, התנסות מעשית בסדנת הסימולציות ועיבוד רפלקטיבי של ההתנסות ונערך בקרב פרחי ההוראה במהלך לימודי ההכשרה להוראה. בעוד שהכוונה עצמית בלמידה נחקרת בעיקר בהקשר הקוגניטיבי, במחקר זה נבדקה הכוונה עצמית בעקבות התמודדות עם מצבי קונפליקט רגשיים וחברתיים. לנושא זה השפעה רבה במיוחד בקרב פרחי ההוראה, שעלולים לחוות קשיים רבים במהלך השתלבותם המקצועית בשדה החינוכי. ההתנסות הסימולטיבית בתחום ההוראה ותרומתה להכשרה ופיתוח פרחי הוראה ואנשי חינוך, טרם נחקרה באופן שיטתי. מחקר זה עסק בתרומת ההתנסות הסימולטיבית להכשרת פרחי הוראה בלימודי הוראה ולכן חשיבות רבה בכך שהיא שופכת אור על האופן שבו ניתן להכין את פרחי ההוראה בצורה מיטבית למקצוע העתידי.

כיום הולכת וגוברת ההבנה כי תהליך הכשרתם של המורים הוא תהליך משמעותי המצריך השקעה והתאמה מדויקת לצרכים המקצועיים של התפקיד (Dalinger, et al., 2020). בד בבד מערכת ההכשרה של עובדי ההוראה עברה תהליך אקדמיזציה, כך שמורה בישראל נדרש להיות בעל תוא ראשון לכל הפחות. מתוך הבנה זאת, מוסדות הלימוד מבקשים לייצר הכשרה איכותית המשלבת לימודים תיאורטיים המכונים "לימודי חינוך" והתנסות מעשית בשדה המלווה בהדרכה פדגוגית, במטרה להקל על כניסתם של מורים חדשים לבית הספר ואף להוריד את אחוזי הנשירה (סיטון וגילת, 2017).

במקביל מתגברת ההבנה כי שימוש בשיטת ההוראה המבוססת התנסות סימולטיבית, מאפשרת למשתתפים בה התנסות במגוון תרחישים אותנטיים ואף מסייעת למשתתפים בה להתמודד עם סיטואציות קונפליקטואליות בהקשר מקצועי (Gaba, 2007; Long et al., 2019; Sauvé, et al., 2007). לפי תפיסה זו, התכנית להכשרת מורים בבית הספר לחינוך באוניברסיטת בר אילן עובדת בשיתוף פעולה עם מרכז "הל"ב" - המרכז לסימולציה בחינוך, שנועד להכשיר אנשי חינוך והוראה באמצעות סדנאות סימולציה, תוך דגש על חיזוק הממד הבין-אישי בהוראה. פרחי ההוראה לוקחים חלק בסדנאות הסימולציה בתהליך הכשרתם וזאת על מנת לדמות עבורם סיטואציות אמיתיות משגרת עבודתם של המורים, באווירת למידה מוגנת ובטוחה, תוך עידודם לצאת מאזור הנוחות ולקחת סיכונים בתרחישים דמויי המציאות. סדנאות אלו מבוססות על ידע תיאורטי אשר נבדק

ונחקר (אייזנהמר ואחרים, 2010) ומותאמות להכשרת עובדי ופרחי הוראה בהנחיית מנחים ושחקנים מקצועיים. כל התרחישים המוצגים מדמים סיטואציות ריאליות העולות מהשטח ונבנו כך שיהיו ממוקדים בהיבטים רגשיים ובינאישיים בסיטואציות קונפליקטואליות עמם מתמודדים המורים בעבודתם (לדוגמה: שיחה עם הורים בעקבות התנהגות לא ראויה של בתם, ראיון קבלה לעבודה של מורה בתחילת דרכו אל מול מנהלת בית ספר, שיחה עם תלמיד שלא משתף פעולה בשיעורים ואינו מאפשר למידה בכיתה ועוד). הלמידה בסדנא מבוססת על תחקור של צילומי וידאו של הסימולציות, בשילוב למידת עמיתים שנעשית דרך קבלת משוב משולש (מהשחקן, מהמנחה ומהקבוצה), כאשר מטרת התחקור היא קידום עיבוד רפלקטיבי של חווית המשתתף המדגישה התבוננות עצמית.

בהקשר זה עולה מושג "הכוונה עצמית בלמידה" המוגדר כיכולתו של הלומד להיות מודע למחשבותיו, להרגשותיו ולהתנהגותו במהלך הלמידה, לפקח עליהן ולנהל אותן (מיכלסקי וקרמרסקי, 2008; Ben-Eliyahu, 2019; Ben-Eliyahu, 2019 & Linnenbrink-Garcia, 2015). בתהליך זה, הלומד מנהל את מהלכיו בתהליך הלמידה כשהוא מציב מטרות, משתמש באסטרטגיות קוגניטיביות ומטא-קוגניטיביות, מפקח ומבקר את התהליך ומעריך ומקדם אותו (De Smul, et al., 2019; Zimmerman, 2001).

במחקר זה נבחנה השפעת התנסות בסימולציות על רמות הכוונה עצמית בלמידה בסיטואציות קונפליקטואליות של פרחי הוראה. ממצאי המחקר נאספו בשיטת mixed methods research המשלבת חקירה כמותית באמצעות שאלוני דיווח עצמי וחקירה איכותנית בעזרת ראיונות עומק שהתקיימו עם סטודנטים שהשתתפו בסדנת הסימולציות.

במחקר השתתפו 178 סטודנטים בתכנית להכשרת מורים באוניברסיטת בר אילן. כאשר רובם המכריע (61%) למדו במקביל לתואר ראשון, והיתר לתואר שני (10%) ובמסלול להסבת אקדמאים (11%). מערך המחקר כלל חלוקת שלושה שאלונים כמותיים בתחילת הסמסטר, באמצע הסמסטר ובסוף הסמסטר. מערך זה דרש חלוקת סטודנטים הרשומים לקורס "המורה כמחנך" לשתי קבוצות עיקריות: קבוצת הניסוי שכללה 73 נבדקים (41%) שהיו רשומים לקורס בסמסטר א' וקבוצת הביקורת שכללה 105 נבדקים (59%) שהיו רשומים לקורס בסמסטר ב'. קבוצת הניסוי חולקה גם היא לשתי קבוצות מרכזיות: קבוצה A – קבוצה שעברה סדנת סימולציה לפני העברת השאלון השני וקבוצה B קבוצה שלא עברה סדנת סימולציה לפני העברת השאלון השני. במקביל לחלוקת שאלונים כמותיים, נאסף מידע בערוץ האיכותי דרך ביצוע ראיונות עומק עם 8 סטודנטים מקבוצת

הניסוי אשר השתתפו בסדנת הסימולציות שהועברה. כל הסטודנטים שרואיינו למדו תעודת הוראה בתחום מדעי החברה ולקחו חלק פעיל בקורס "המורה כמחנך" בסמסטר א'.

בערוץ הכמותי - ממצאי המחקר העלו כי השערות המחקר לא אוששו ברובן, דהיינו, לא נמצאו הבדלים מובהקים ברמות הכוונה עצמית בלמידה בין המדידה הראשונה בתחילת הקורס למדידה השנייה באמצע הקורס, בקרב קבוצת הניסוי (סטודנטים בקורס "המורה כמחנך" אשר השתתפו כבר בסדנת הסימולטיבית לבין לאלו שטרם השתתפו בסדנה). בנוסף, לא אוששה השערת המחקר כי קבוצת הניסוי תבטא רמות גבוהות יותר במדדי הכוונה עצמית בלמידה בין תחילת הסמסטר ובין סוף הסמסטר (מדידה ראשונה ושלישית) ביחס לקבוצת ביקורת (סטודנטים להוראה ללא קורס וללא סדנת סימולציה), אוששה חלקית. במדדים בקרה, חרדה קוגניטיבית וחרדה התנהגותית חלה עלייה מובהקת בין מדידה ראשונה למדידה שלישית בקרב קבוצת הניסוי ואילו בממד חרדה רגשית, חלה ירידה מובהקת בין המדידה הראשונה למדידה השלישית.

מן התוצאות הכמותיות ניתן להסיק כי ההתנסות הסימולטיבית של הסטודנטים במסגרת הקורס "המורה כמחנך", לא גרמה לשינויים במדדי ההכוונה העצמית השונים פרט למדדים הרגשיים המתאייחסים לחרדה ובמדד הבקרה הקשור לתחום המטה-קוגניטיבי. עם זאת, הממצאים מצביעים על החשיבות האפשרית של מועד ההתנסות בסדנה הסימולטיבית בשלבי הפתוח המקצועי ומעלים את הצורך במחקר תאורטי ואמפירי בתחום זה.

חשוב לציין כי מדברי המשתתפים בסדנאות, כפי שבאו לידי ביטוי בערוץ האיכותי התגלו ארבע תמות מרכזיות אשר דנות בסדנת הסימולציה כתורמת ומקדמת חשיבה רפלקטיבית, ביסוס מיומנויות של תקשורת בינאישית, חשיבה על זהות מקצועית, חיזוק היכולת לקבלת ביקורת, הסימולציה כ"גשר" לפרקטיקה ולשטח ופירוט חווית ההשתתפות בסדנה.

במחקר זה נחקרה הכוונה עצמית בלמידה דרך תרגול בסדנה סימולטיבית חד פעמית, באמצעות סימולציות בהקשרים רגשיים שונים העולים מחיי השטח בעבודתו של המורה. תרומתו של המחקר הנוכחי מעידה על כך שמרכיבי הכוונה עצמית בלמידה נדרשים ומשפיעים בהקשר הרגשי, לא פחות מההקשר הקוגניטיבי. ממצאי המחקר העידו על כך שלא חל הבדל משמעותי בין הקבוצות השונות, לעובדה זו חשיבות רבה בהיבט הפרקטי של תהליך הכשרת המורים. בעקבות הממצאים נעשו שינויים בתרחישי הסימולציות והן נערכו כך שיוכלו להתאים באופן מיטבי לעולמם של הסטודנטים להוראה ובכך לתרום להכנה מיטבית של פרחי ההוראה כאנשי חינוך. המחקר הנוכחי מצטרף לגוף

הידע התיאורטי והיישומי אודות תרומתה הייחודית של ההתנסות הסימולטיבית להכשרה ופיתוח
מקצועי של צוותים חינוכיים.